

Stanisław Tylus SAC, *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1999, ss. 284 + mapa, Zusammenfassung i Rezjume.

Wprawdzie dzieje archidiecezji lwowskiej były w ostatnich latach przedmiotem wielu badań historycznych i mogłoby się wydawać, że każdy autor pragnący zająć się tą problematyką nie będzie już miał wiele do powiedzenia w tym zakresie¹. Najnowsza praca ks. Stanisława Tylusa SAC² pt. *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej* pokazuje, że wcale tak nie jest. Autor dał

¹ B. K u m o r, *Granice metropolii (halickiej) lwowskiej w okresie przedrozbiorowym*, „Prawo Kanoniczne”, 11(1968), z. 1-2, s. 3-20; M. R e c h o w i c z, *Sześćsetlecie założenia metropolii łacińskiej halicko-lwowskiej*, „Studia Lubaczoviensia” 1(1983), s. 151-158; S. W y s z y ń s k i, *600-lecie archidiecezji z siedzibą w Lubaczowie*, „Studia Lubaczoviensia”, 1(1983), s. 159-164; W. U r b a n, *Szkice z dziejów Archidiecezji Lwowskiej i jej duszpasterstwa*, Rzym 1984; J. K r ę t o s z, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV wieku do 1772 roku*, Lublin 1986 (por. omówienie w: „Revue d’Histoire Ecclésiastique”, 85(1990), nr 2, p. 609-611).

² Dr Stanisław Tylus SAC jest aktualnie pracownikiem naukowym Instytutu Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

interesujące studium odnoszące się zarówno do dziejów archidiecezji lwowskiej, jak też w ogóle do historii Kościoła w średniowiecznej Polsce. Zdecydowało o tym odpowiednie ujęcie tematu i związanej z nim problematyki. Dla ks. Tylusa najważniejsze są nie dzieje samej archidiecezji, ale proces fundowania w niej parafii w okresie od 1414 r. (czyli od momentu przeniesienia stolicy arcybiskupiej z tracącego na znaczeniu Halicza do wyrastającego na miasto stołeczne późniejszych Ziem Ruskich – Lwowa) do 1499 r., tj. do zakończenia pierwszego etapu kształtowania się sieci parafialnej na tym obszarze.

Omawiana praca nie jest pierwszą publikacją ks. Tylusa na powyższy temat. Poprzedził ją kilkoma artykułami zamieszczonymi w naukowych czasopismach historycznokościelnych³, opracowanymi na podstawie napisanej wcześniej i nie publikowanej pracy magistersko-licencjackiej⁴

Cała praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów merytorycznych i zakończenia. Nowością w niej, nie spotykaną w innych pracach tego typu, jest specjalne wprowadzenie autorstwa ks. Marka Tomasza Zahajkiewicza (Kierownika Instytutu Historii KUL i zarazem Kierownika Katedry Historii Kościoła w średniowieczu w tymże Instytucie) poświęcone znaczeniu wydawania źródeł dla poznania przeszłości Kościoła katolickiego na dawnych Kresach Rzeczypospolitej (s. 29-31). Do pracy dołączona jest również kolorowa mapa, na której wyróżniono trzy typy parafii występujące w archidiecezji (oczywiście w średniowieczu), a mianowicie: parafie posiadające dokumenty fundacyjne, parafie sporne oraz inne parafie i kaplice. Dodatkowo zaznaczono na mapie granice ziem i trakty handlowe.

Przedmiotem rozdziału pierwszego są geneza i początki archidiecezji lwowskiej w okresie średniowiecza, podzielone na dwa okresy: do 1414 r. i w XV w., oraz terytorium i granice archidiecezji w tym czasie. Zagadnienia te zostały przedstawione przede wszystkim na podstawie dotychczasowej literatury, jednakże uzupełnione i skorygowane na podstawie własnych badań źródłowych autora. Badania te pozwoliły autorowi m.in. ustalić liczbę parafii (59) utworzonych na terenie archidiecezji w latach 1415-1499.

Istotną wartość w pracy mają rozdziały drugi i trzeci. Stanowią one w pewnym sensie uzupełniającą się całość. Rozdział drugi jest poświęcony kluczowemu zagadnieniu dla podjętej problematyki, jakim jest proces fundacji kościołów parafialnych oraz ich uposażenie. Autor wyróżnia pięć typów fundacji: królewskie i książęce, szlacheckie, mieszczańskie, arcybiskupie oraz zakonne. W rozdziale trzecim natomiast zestawione są w porządku alfabetycznym, opracowane krytycznie, dokumenty fundacyjne 55 kościołów parafialnych. Niezależnie od wstępu edytorskiego, który

³ *Patrocinia kościołów parafialnych w archidiecezji (halickiej) lwowskiej do końca XVI wieku*, „Roczniki Teologiczne”, 38-39(1991-1992) z. 4, s. 39-65; *Z badań nad dokumentami fundacyjnymi parafii w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*, „Roczniki Teologiczne”, 44(1997) z. 4, s. 29-51; *Dokumenty fundacyjne parafii Baworów, Bruchnal i Kopyczyńce (archidiecezja lwowska)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 67(1997), s. 235-244.

⁴ *Patrocinia kościołów parafialnych w archidiecezji (halickiej) lwowskiej do końca XVI wieku*, Lublin 1989 (mps, Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego).

poprzedza zestaw dokumentów, ponadto przy każdym z nich są zamieszczone dane o oryginale, kopiach, dotychczasowych wydaniach i regestach oraz inne uwagi edytorskie.

Na podstawie wnikliwej analizy owych dokumentów fundacyjnych ks. Tylus doszedł do wielu interesujących stwierdzeń. Trudno je tu wszystkie relacjonować, a tym bardziej omawiać. Podam więc jedynie kilka tytułem przykładu. Zauważył on m.in., że najwięcej fundatorów pochodziło na badanym terenie ze stanu szlacheckiego, w dalszej kolejności szły fundacje królewsko-książęce; najmniej, bo tylko jedna, była mieszczańska. Fundatorzy podkreślali mocno w swych dokumentach fakt przemijania życia doczesnego, w związku z czym prosili Boga o uzyskanie zbawienia wiecznego, wierzyli przy tym w Jego miłość, miłosierdzie i obiecaną nagrodę. Motywem fundacji była ze strony fundatorów także chęć, aby ich imiona pozostały znane przyszłym pokoleniom. W wielu dokumentach bywało zaznaczone prawo fundatora (który następnie stawał się patronem danej parafii) do przedstawiania kandydata na wakujące beneficjum kościelne. Niekiedy nawet określano szczegółowo przymioty, jakimi powinien się odznaczać kandydat na przyszłego plebana. Jedynie w przypadku dwóch parafii podano w dokumentach ich terytorium, uczyniono to przez wymienienie wsi, które miały je tworzyć. Najwięcej miejsca w dokumentach poświęcano uposażeniu kościoła, plebana lub parafii. Podawano wówczas nazwy folwarków, ziem, wsi, lasów, stawów itp., którymi obdarowywano fundowaną parafię. Niektóre z dokumentów, zwłaszcza najstarszych, zawierały również wzmianki o sądownictwie kościelnym. Czyniły to dokumenty, w których fundator oddawał plebanowi włości mieszkających w przekazywanych mu wsiach i ziemiach. W kilku tylko przypadkach znalazło się w dokumentach fundacyjnych polecenie dla plebana, by założył i prowadził szkołę parafialną.

Na zakończenie powiedzmy, iż należy się całkowicie zgodzić z autorem, że prezentowane studium na temat parafii na Rusi Czerwonej wypełnia dotkliwą lukę w nauce polskiej w zakresie badań historycznogeograficznych oraz może stać się podstawą do dalszych różnorodnych badań. Od siebie dodam, że do takiej roli upoważniają je na pewno dwa, jeśli nie więcej, ważne fakty. Po pierwsze, bogactwo materiału źródłowego, jaki autor wykorzystał do swojego studium; po drugie – wielorakość zastosowanych w nim metod badawczych. Odnaleźć w nim można bowiem ślady metody geograficznej, filologicznej, genealogicznej, porównawczej, nie mówiąc o konsekwentnym stosowaniu sposobu bezpośredniego i pośredniego ustalania faktów.

Myślę, że jest to studium, do którego mogą śmiało sięgać, a nawet powinni to czynić, badacze interesujący się problematyką kościelną w średniowieczu.

Jerzy Flaga